

Virággá összefogott szirmokban

*Svájci ceruzatornák,
úti jegyzetek*

Cologny a Lac Léman partján. Villa Diodati. A Byron-ház. Byron nevezte el így Giovanni Diodati kálvinista teológus nevééről, akinek az egykori villalakók a rokokói voltak. Zöld zsaluk, romantikus arányok, antik oszlopok: kísértetiesen hasonlít a luzerni Wagner-villához. Byron a vámpírzsáner atyjával, a félig olasz orvossal, John Polidorival bérelte ki, akinek naplóját később nővére, Charlotte meghamisította, kár idézni. Vámpír-villa. Shelleyék a közelben (Chalet Montalègre). Frankenstein-villa. A 19 éves Mary Shelley (akkor még Mary Godwin) itt vetette papírra a „modern Prometheus”, egy genfi tudós diák történetét. Prometheus nem goethei szuperhős lázadó, hanem gonosz tolvaj, aki a tűz megszerzésével honosítja meg az emberek közt a húsevést, a gyilkos-véres vadászatot. „1816 nyarat Genf környékén töltöttem. Az évszak hideg volt és esős, esténként körülültük a lángoló fahasábokat, és német kísértethistóriákkal szórakoztunk, mert véletlenül épp azok kerültek a kezünk ügyébe. E mesék fölkeltek bennünk a játékos utánozhatnékot. Két barátunk (egyikük tollából a közönség szívesen fogadna bármi mesét, mint akármit, amit én valaha is írni remélhetek) és jómagam megállapodtunk, ki-ki megír egy-egy, természetfölötti jelenségek alapuló történetet” – írja véres Mary a Frankenstein előszavában (Göncz Árpád ford.).

Ha egy angol filmben vagy novellában valakit Polidorinak hívnak, jelleme és jelenléte több mint gyanús. John Mueter operájában (*Everlasting Universe*) is ő a helyzetgenerátor Byron és Shelley között. A kottázat a hangjegyekhez.

A villa magántulajdon, csak kívülről nézhető meg. Ma nem szegődik az ember nyomába „Byron hajósa” (vagy annak ükunokája, Voltaire kertésze stb.), mint Wesselényi Polixéna két századdal korábbi utazásának idején. Igaz, én a genfi busszal jöttem („Nos, fiatalember, hallgasson ide, úkapám Byron buszsofőre volt...”), nem akadt, aki pénz

reményében lefesse, hogy a sápadt, szálegyenes költő miként bámulta melankolikusan a ringó csónak szélén állva, selymes fürtjeit lapogatva a csillagos eget vagy a vizet, „mint-ha gondolkodnék”, sőt, miként „imádtá” a nagyfene stanzaszagató szélvész. W. P. mint-ha át is látna a pénzhajhászaton („rettegék, hogy mint az oskolás lovat, semmi meg nem állíthatja, míg végig nem dacogja a magáét”), és mintha el is hinné, sőt, Byron hiúságának tudná be a kimódoltan pözös „mesét”. Mintha kezdene kiábrándulni irodalmi bálványából, sőt, azért fizet, hogy a hajós többet ne mesélgesse senkinek ezt a történetet. Ő viszont velem ellentétben nem csak a sztoriba, de a házba is bejutott, látott egy „kartonfüggönyös ágyat”, és egy asztalt, „mely mottókkal bé volt irkálva”. Byron és Voltaire kertjeit összevetve állapítja meg, hogy míg Byron méltányolta a természet költészetét, Voltaire „száraz keblét és gúnyoló agyát”, ahogy „sinormértékre ültetett franciakertje” mutatja, „poézis soha nem hevítette”. Mutasd a kertet, és megmondom, mekkora költő vagy!

Szerény emléktábla jelzi, hogy Byron itt fejezte be a *Childe Harold* harmadik énekét.

Chillon impozáns várát csak vonatból láttam, messze nem olyan sötétnek, mint Byron: „Chillonnak ős, mély börtönét / gótstílusú pillér tartja, hét. / Nagy, vastag, szürke oszlopok. A fény is rab, ha ott ragyog” (Telekes Béla ford.).

„Az antikvitás iránti komolyabb vonzalom pogánnyá tesz” – írja Nietzsche. A modern filológus profilja lenne az ideális keresztény antidotum. Elvesztem.

„Izma a virágnak”, mondja Rilke. Ez az ő raroni sírja: „izma végtelen befogadásnak”, „alig tudod visszakapni tőle / szirmaid, hogy összezárd az éjben” (Ambrus Tibor ford.).

1871. június 19-én Wagner Luzernben katonazenét hall. „Ilyen aljasságon nyugszik a világ” – idézi őt Cosima a naplójában.

Luzern. Cosima visszaemlékezése. 1870. december 25. „Amikor felébredtem, hangot hallottam, egyre teltebb hangzást. Nem, nem álmodtam, zene szólt, és micsoda zene! Miután vége volt, R. az öt gyerekkel belépett hozzám, és átadta a »Szimfonikus születésnapi ajándék« partitúráját – sírtam, de velem együtt az egész ház. R. a lépcsőre állította a zenekarát, és így örök időkre felszentelte Tribschenünket! Tribscher Idylle, ez a mű címe...” (Hamburger Klára ford.). Másodszor vagyok itt, konkrétan a tett helyszínén, a Tribschenben, Cosima szobájánál (Egy Siegfried Wagnerről szóló dvd-t akarok megvenni.). Nem szabad a konkrét Wagner-műre gondolni, a majdani Siegfried-idillre, mert bele lehet betegedni, Wagner rákényszerít a sírós, rózsaszín boldogságra, amilyen még Tribschenben se létezett. Az operaszínpadról viszonylag könnyebb beleesni a zenekari árokba, mint a nézőtérreől.

Cosima leírja, hogy Nietzsche professzor Tribschenben felolvás neki *A görög tragédia eredete és célja* című dolgozatából. A szerelmes C. annak örül, hogy R. gondolatait hallja felfo-

kozott intellektuális működés közben. Nietzsche–Dionüszosz viszont Cosima–Ariadnéba szerelmes, amiből a nő semmit sem érzékel. Vajon Dionüszosz felöltheti-e Wagner alakját?

Elképzelem Wagner-drámám egyik jelenetét: Cosima és első férje, a Wagner-imádó Hans von Bülow Wagner előtt térdepelnek Zürichben, könnyek közt, kétfelől csókolgatják a bálvány kezét. Bülow inkább Wagnert akarja, Wagner inkább Cosimát, Hans „feláldozza” Cosimát, hogy megkapja a birtoklás illúzióját. Az Isten kegyes, zavartan és cinikusan elfogadja az áldozatot. Dionüszosz bevonul a színre.

Zürich. Bahnhofstrasse. James Joyce azonos című verse.
A glaukóma és a vágy verse, kettős szorítás, százszoros szorongás.

*The eyes that mock me sign the way
Whereto I pass at eve of day.*

*Grey way whose violet signals are
The trysting and the twining star.*

*Ah star of evil! star of pain!
Highhearted youth comes not again*

*Nor old heart's wisdom yet to know
The signs that mock me as I go.*

Magyarul két fordításban is megvan: a kattogós rigmus mindkettőbe belefojtja az eleganciát. De hogy is lehetne pl. a magyar szövegben is érzékeltetni, hogy a „star” (csillag) szóban ott bolyong a német „Grauer Star”, azaz a szürkehályog és a „Grüner Star”, azaz a glaukóma (zöld hályog) fordulat is? Joyce 100 éve, 1918-ban írta: Marthe Fleischmann iránti szerelme újabb hályogrétegeként rakódik rá a versre.

Mit csinált Keith Haring Svájcban 1987-ben? (15+1 testfirka)

1. 5000 frankot kapott 10 perc modellkedésért. Egy székben kellett ülnie (melyen korábban pl. Godard vagy Issey Miyake is ült), hogy így reklámozzák a gyártót.
2. Kiállítás volt Lausanne-ban (Galerie Rivolta). Mrs. Rivoltával, annak 16 éves fiával és barátokkal ebédelt abban az étteremben, ahol Jean Tinguely-t liftszerelőnek nézték, mert kék kezeslábasban jelent meg. „Safe Sex” feliratú pólót viselt, melyen két figura dolgozott egymás farkán.
3. Megállapította, hogy valamilyen rejtélyes oknál fogva Svájcban élnek a legszebb fiúk.
4. Pierre 50 mintapéldányt hozott abból az óvszeres dobozból, melyet Svájcban gyártanak majd a New York-i Pop Shop számára.
5. Philippe, a fiatal műgyűjtő megajándékozta egy 1958-as Armagnac-kal. Erről eszébe jut, hogy egyet már korábban is kapott tőle, és még mindig nem itta meg. Egy igazán jó alkalomra vár.
6. A galéria a kiállítás megnyitókártyájával azonos címkéssel külön bort palackoztat.
7. Egy helyi politikus plakátjára orrokat és füleket firkál, hogy az varacskos disznónak nézzen ki.
8. Elmegy a Dolce Vita nevű nightclubba („punk-disco”). Megállapítja, hogy mindenki úgy néz ki, mintha be lenne löve. „Ha Svájcban élnék, talán tudnám az okát is” –

jegyzi fel. Egy punkos fiú megkéri, rajzolja körbe a mellbimbóját. A duzzadt bimbó köré fejet, figurát tüsténkedik. Egy fekete nő nagyobb csöcsére nagyobb figurát ritytyent.

9. Hajnali háromkor bemegy egy rádióstúdióba. Michael Jacksont dicséri, mint a bináris opozíciókat feloldó entitást, aki a modern plasztikai sebészet eredményeit felhasználva tünteti el az ellentéteket a fajok és a nemek között.
10. Eszébe jut Brion Gysin.
11. Felhívja Juan New Yorkban.
12. Elmegy Genfben, a Gymnase du Bugnonba. Rajzol, rögtönöz, és megállapítja, hogy akad néhány kifejezetten gyönyörű fiú a csoportban.
13. Október 4-én elavás előtt Kurt Vonnegut *Kékszakáll* című regényét olvassa.
14. Ugyanaznap délután úgy érzi, mindennek oka van. Meggyőződése, hogy minden épp a legjobbkor és a legjobb helyen történik.

15. Egy testfestménye megjelenik a Schweitzer Illustrierte címlapján.

16. A maszturbálás sose megy ki a divatból – írja. Ja, nem, ezt még Düsseldorfban állapítja meg június 10-én. De nyilván Svájcban is érvényes. (Susan Sontag több mint húsz évvel korábban, 1964-ben: „Jobb kéz = az a kéz, mely agresszív, az a kéz, mely maszturbál. Épp ezért szeretem jobban a balt !... Romantizálni, szentimentalizálni!”)

■

Magyar beszédfoszlány a zürichi könyvtár melletti kávézóból: „nézd, Gábor, megbaszol egy asszonyosat, és lesz pénzed!”

■

(Egy tucat magyar Nietzsche-polaroid, ahogy a 16 fokos Silserseeben tükröződik.)

1. A fiatal Nietzsche („Korszerűtlen Frigyes”) állítólag elsősorban zenei viszonyban volt a magyar kultúrával: a kulcs Liszt muzsikája. Diákként a *Dante-szimfóniáról* tart előadást a többieknek. Szívesen játssza Schubert tüneményes

Divertissement à l' Hongroise-át. Több Petőfi-verset is megzenésít (*Ereszkedik le a felhő*), Kertbeny felhős fordításait viszonylag nehezen viseli, itt-ott belekölt (mélyebbre ereszkedik).

2. Szilágyi Géza *Bankett* című versében így jellemzi a Jövő szimpóziumának résztvevőit: „A szemek vad, lobogó lángban égnék: / A földön urat el nem ismer egy sem, / És egy se vallja Istenét az Égnek... / És ünneplik majd a nagy Zarathustrát.” Vagyis az „En-ek győzedelmét”. 1896-ban a Nietzsche-olvasás egyszerre avantgárd, blaszfémia és autoerotikus inger.
3. Komjáthy Jenő Kosztolányi szerint egyszerre olvasta a *Bibliát*, a *Zarathustrát* és a *Bagavathgítát*. Hasadt rongyszőnyeg-technika: a szálak közt beszűrődik a fény.
4. „A háborúelőtti fiatal írók számára Nietzsche volt a keresztvíz” – írja Tolnai Gábor a Nyugatban 1937-ben. Kosztolányi korrigál: sokkal inkább a „gondolkodók bárányhimlője”.
5. Rudolf Steiner szerint „Zarathustra igazi tanítványa” Schmitt Jenő. De kicsoda Schmitt Jenő?
6. Babits és Juhász Gyula *Zarathustra*-fordítást terveztek. Babits Juhász feljegyzései szerint az egyetlen prezentált is néhány részletet. Juhász szerint N. szövegvilága olyan, mint „egy erdő éjszaka”, de van egy megejtő Nietzsche is, mégpedig „a táncdalok Nietzschéje”.

7. Kosztolányi Juhászt tréfásan Zarathustra Gyulának nevezi.
8. Juhász azt írja, úgy fogja olvasni Nietzschét, „mint a siralomházban búsuló a Rózsa Sándor históriáját”. Rózsa Alex a trójai falovát ugratja.
9. Babits kigondolja a magyar költő-Nietzschét: a maszkot Vörösmartyra erőlteti, és meglepően jól áll neki.
10. Ady új vizekre vágyó hajói Nietzsche-tajtékon úsznak (Nach neuen Meeren). „Ne engedjük Nietzsche Frigyeset földönteni, amíg bálvány nem lesz belőle is” – könyörög immár leborulós prózában.
11. Kosztolányi cikke a *Zarathustráról*, 1907. Ebben a különös „bibliában” „aforizmák-ká jegesedett hideg igazságok, egyéni szeszélyekből, örült hóbotokból emberi és túl-emberi szépségekké nemesült esztétikai értékek szivárványlanak”. A fékevesztett habzás után üdítően letisztult, amit a fordítóról ír: Fényes Samu „nem tudja elkövetni a nyelvalkotó zseni nagyszerű hibáit”.
12. Egy paraszt Prohászka Ottokár egyházmegyéjében Nietzschének akarja keresztelni a fiát, mert „erről a szentről olyan sokat beszél az új püspök úr”.

A bolond kalapos, mondhatnánk fölütve Heinrich Hössli művét az *Erost* (alcíme: *Die Männerliebe der Griechen*), a bolond kalapos ürügyes teapartija. Platón lakomájából így csinálj gay pride-ot. Der Putzmacher von Glarus – ilyen címmel ír róla Ferdinand Karsch, a máig magasan jegyzett „pókász” és etno-szexológus. Hössli, a csodapók Csodaországban. Karsch-Haack szerint Platón óta az első ember, aki értelmesen ír a tárgyról. Az ember sosem lehet elég óvatlan, naiv és műveletlen. 1861: a „raktárpéldányokat” felemésztí a tűz, fél Glarus belepusztul, a nőidivat-szaküzlet is, szinte Hössli is, csak Karl Heinrich Ulrichs (azaz Numa Numatus) menti meg az utókornak. 2009-től egy zürichi alapítvány viseli a nevét. Felesége Zürichben élt, ő maga itt, a hegytövis-koronás Glarusban: mégis két gyereket hoztak össze. A fia, a meleg Hansi egyetlen őszinte levélben túlszárnyalta apja szenvedélyes „apológiáját”: süt belőle a vágy pőresége és szociális ellehetetlenedése, kiszolgáltatottsága, a rítus nélküli gyors aktusokból nem lehet létesztétikát generálni. Az antik remeklést sosem lehet eléggé lemásolni, és az egész „männerliebe” projekt metaforaként is csak egy pofonfosott gipszszobor: nincs, aki undor nélkül megtakarítsa.

KILENC KLEE-KÉP

A zugi Klee

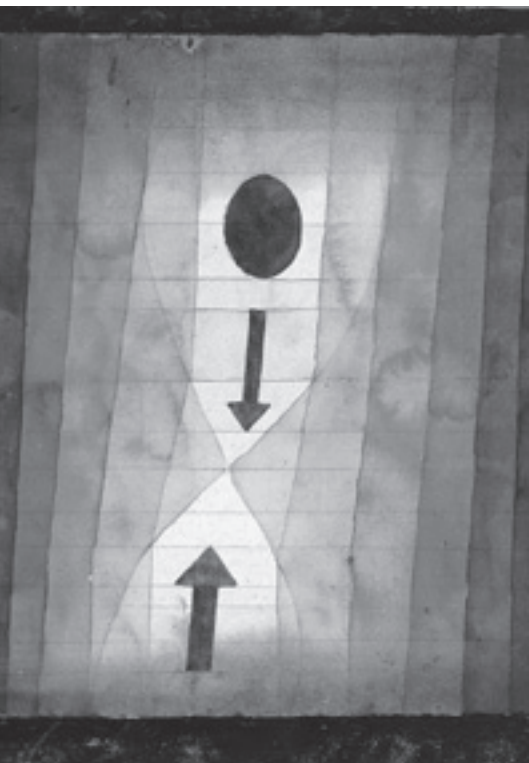
(*Térrachitektúra sárga piramissal*, 1915). Erre a kartonlapra vízfestékekkel vitte föl a sárga piramist, a Dávid-csillag egyik ágát, ezt a sárga rajzsöveget, ezt viszonylag szabályos tuskét, ezt a zöld függönyök közt megnyíló színpadot, ezt a fény-effektust. Körötte jobbra téglalapok, négyzetek, olykor egymásba mossák színeiket, vagy elvéreztetik azt. Mégis eléri, hogy a sűrű geometriában a szem kitapogassa a sárga hegyességét, leleplezze illuzórikus fényyszerűségét. A festmény innen nyitódik valahová, itt szűrődik át egy másik létezés fénye, egy színpad izgalma, ahol meleg van.

A baseli Klee

(*Villa R*, 1919). Létezik-e ez a villa a képen túl is, nő-e ilyen nagy, zöld, természetes R betű a bambuszfa fölött, és ilyenkor nő-e, egy ilyen multiszenzoriális ingerkörnyezetben, ahol egyszerre van nappal és éjszaka? Zöld hold és sárga nap. A vörösre véreztetett folyó partján, a kartonfelületen repedező olajfesték hangja. Az ügyködő matéria, mely megtűri, sőt, táplálja a látványt.

A zürichi Klee

(*Vár*, 1923). Ez a vár szinte hallucinogén módon bérpalotaszerű: kémcsövekbe töltött barna és sárgászöld őrizgeti az önazonosságát, mintha lenne pár ablak is, nem sok, hiszen minden Klee-képnek van ablaka, legalább egy kis szellőzőnyílása. Ki lehet nyitni, ha meleg van, ki lehet dobni rajta a fölöslegest, mint egy süllyedő hajóról. Vannak kereszték és pántok, csomagolások és gitárhúr-sávozás, melyen a színesztézia zenél.

A rieheni Klee

(*Villámlás előtt*, 1923.) Mintha egy homokórát rajzolna ki a nyilakkal jelölt energiaáradás, a zöld szín széthúzása, szakítópróbája ez: számos árnyalaton keresztül fakul szinte fehérre. Egy barnás-vöröses korong jutna lejjebb, át a homokóra nyakán, ha nem elég cseppfolyós, nyilván megakad két világ közt, miközben az egész térrendszer elferdül. Mintha egy fizikakönyv termodinamika-illusztrációja lenne, magyarázat valamire, ami túl bonyolult ahhoz, hogy értsd, de túl szép ahhoz, hogy átlapozd.

A berni Klee

(*Taorminában*, 1924). Nem egy Csontváry. Viszonylag könnyű kép, lebegő, vízből és színből van. Nem mindig világos, melyik elem él, melyik a holt anyag, mi az, ami épp halódik, vagy ami épp megéled. Sejtethető, hogy van tenger, hogy a létezés csupa részlet, hogy a létezés nyelve a részletezés, hogy ennek a nyelvnek leírható a grammatikája. Mintha gyorsan kellene kifesteni egy kifestőkönyvet: az üresség helyére betolul a homok, a szín, a lefolyás ideje megtörik az örökkévalóságon.

A luzerni Klee

(*Város a lagúnán*, 1932). Vízfesték olasz Ingres papíron. A papírfajtát tényleg a nagy francia festő találta fel pasztellhez, szénhez és krétához. Szabályosan tagolt kubista égi szférák alatt tolongó idomokna kényszerített létezésburkok, rózsaszín, kék, zöld, barna házak örökös takarásban, a részletlátás hideg, racionális igazában. Melyik a város? A színövekre épített drágaköves Jeruzsálem odafenn vagy a színes, bekartonolt papírlapocskák lenn? Melyik metaforan nyitható szét térképpé, földrajzi ténnyé? Az anyag sose lehet annyira egyszerű, mint az anyagtalanság.

A winterthuri Klee

(*Virágzó*, 1934). Egy virágzó fa felülről, a légből, eleven látvány-effektusként helyezve bele a táj sakktáblájába. Világos vegetatív játszma a lombkoronán belül. Nem árt hat semmi absztrakció, körülrongják a méhek. A cím csak jelző, nem tartozik hozzá intenció: nyilvánvaló mégis, négyzetvirágok nyílnak, a rétet képezik le, fraktálszerűen geometrikus a világ, a papír mikrostruktúrája egyben a festmény is. A kis virágok négyzetkéi a nagy négyzetekre tagolt térabsztrakcióban: végzetes hiba lenne természetes környezetéből kiszakítani akár egyetlen szirmot is, hiszen az ember is virággá összefogott szirmokban él.

A martigny-i Klee

(*Citromszüret*, 1937). Törzsi jelek, barlangrajz-primitivizmus, mely piktogrammokban él tovább máig. Kubista térfoglalási kísérletek az írással, a vonallal szemben. Az ember mégse lehet szín, semmi szín alatt, vonal kell hozzá. Fekete vonalnő a fején fekete tálban egy vért vagy meleget hányó férfifej fölött fekete cipromot cipel: képek a képben, képek kezdődnek és nem folytatódnak, szögletessé lapított, legöngyölt citromhéj puhasága, mozgó, mindig másként értendő üzenetek.

A luganói Klee

„Klee zárkózott és gögös ember volt” – nyilatkozta Reiner Imre, a Lugano melletti Ruviglianában élő magyar festő, tipográfus, Hésziodorosz, Homérosz, Arisztophanész, Rilke Kafka és József Attila műveinek illusztrátora Saáry Évának 1970-ben. „Egyszer, Weimarban meglátta néhány metsetemet s magához hivatott. A Bauhaus folyosóján találkoztam vele. Éppen órára készült – hóna alatt jegyzetekkel. »Rögtön meglátszik magán, hogy magyar« – jegyezte meg fölényesen. »Magán meg, hogy svájci« – vágtam vissza. Aztán elvitt a műtermébe, de egyetlenegy sem mutatott meg a képeiből, csak az enyémekekre volt kíváncsi. Mikor pedig a látogatás után (tiszteletem és hálám jeléül) eljuttattam hozzá egy rajzomat, a következő kurta szöveggel küldte vissza: »Sajnálom, de nem osztozom abban a szókozásban, hogy a festők a képeiket cserélgetik«.

A muraltói Klee

A muraltói Klee nem létezik. Ha létezne, Muralto sötét, eklektikus templomának alagsor-anatómiája uralná, a Locarno felé tartó vitorlások vászonlebegése, a temetőfálnál nőtt ciprusok geometriája. A szanatóriumi halál dramaturgiájának lepedőcseréje. Síkba terült szenzorai a még lélegző érzékenységnek. És látszana a hely, az ágy, legalább alapformára redukálva, amelyben Klee meghalt, a hely, ahol 1940. június 29-én kilyukadt a világegyetem.

A „luganói remete”, a Monte Bré tövének gesztusfestője, a fantasztikus tipográfus, Reiner Imre betűit nézegetem, legalább kilenc fontcsalád fűződik a nevéhez: a groteszk-poétikus Meridian ragad, melyet reklámbetűként használtak. Elképesztő festményei, grafikái vannak: a magyar Paul Klee, jut elsőként az ember eszébe a skatulya. Képei gyakran mintha a betű testébe hatolnának, betűfoszlások, különös szöveghasadékokból szétburjánzó növények, vagy iszonyatos fekélyek lennének. Az olvasás sebei, színekben szétázott tipográfia.

Mennyire más Bíró József szintén a Monte Bré mellett teremtődő festői világa: igaz, ő még 1887-ben született (és a svájci Castagnoléban halt meg 1975-ben). A Brè-Aldesagói La chiesa dei SS. Simone e Fedele freskóit a 40-es években festette „képeskönyv” stílusban. Bíró, a magyar Hodler (Genfben valóban a tanítványa volt) déli tájba csempészte a hideg hófoltok szimbolista logikáját. A két mártírszent temploma sokat helyezkedett, fészkelődött a hegyen, amíg megtalálta a legkényelmesebb ülőpózt. Állítólag története, átépítései során 180 fokkal „fordult el” az eredeti pozíciójához képest.

Takács Gyula írja a nagyváradi születésű Dénes Tiborról, a svájci magyar íróról (1983-ban halt meg Luganóban): „szegény Dénes Tibor azért hordott sötét parókát, mert születési évét tíz évvel megváltoztatta, hogy tovább dolgozhasson, és nehogy nyugdíjba tegyék Genfben.”

Dénes Tibor egy esszéjében az emigráció négy típusát négy alkotóhoz köti: Alkaiosz, Ovidius, Dante és Stefan Zweig példáihoz. Melyikhez inklinálok?

Ascona. A Collegio Papio Svájc legrettegettebb fiúiskolája. Bartolomeo Papio (1526–1580) a palotáját adta érte, hagyta örökül, ez volt alighanem az egyetlen említésre méltó tette. Nyilván ájtatos családi „bosszú” paradicsomi gyümölcse volt ez a szent ötlet, hiszen a házat unokája, Gottardo, ez a nyilván sültrealista lélek sem tudta visszaszerezni. Maga XIII. Gergely pápa is beavatkozott az ügybe, míg végül győzött az erény, a hit és a nagylelkűség. Ha nem viselkedsz szépen, ide küldünk, mondják a ticinói szülők engedetlen fiúgyermekeknek évszázadok óta. Vasárnap kiengednek két órára. Nemrég egy elkeseredett fiú felgyújtotta a kollégiumot. Legalább kintről nézhette a tüzet.

Ascona–Moscia. Fondazione ERANOS. 1933-ban alapította Olga Fröbe-Kapteyn, hogy „kelet és nyugat találkozóhelye” legyen. Jung és Kerényi „törzshelye”, újraaktivált antik szimpóziumkultúra, amit decens zárójelk között, a tettet retorikává édesgetve élesztett újjá az olasz reneszánsz, majd kellő misztikus mámorba ködlő intellektussal töltötte fel a német romantika. Évkönyveiket megveheted húsz frankért a zürichi Klio antikváriumban.

Világkörüli úton vagytok? – kérdezi M. A. a fotóimat nézegetve. Nem, „csak” Svájcban, válaszolom.

Ascona. Monte Verità, Giardino in Arte. Ferruccio Ascari a csönd áttetsző drótkonstrukcióit alkotta meg: valaki belefirkált a tájba. Luisa Figini egy hatalmas, zsebekkel teli fóliaszoknyát állított ki, a zsebekben zöldség-gyümölcs, a földanya erejét demonstrálja, a kísérőszöveg szerint „simbolo della donna multitasking odierna”. (El se merem képzelni, mi lesz, ha a földanyába poshadnak a saját termékei.) Victorine Müller műanyagbuborék-anyaméheiben kiismerhetetlen entitások fejlődnek, talán szilfidek és drüaszok. Loudana Selene Ricca harminc követ kötözött át (hánccsal, dróttal?) és rendezett el: mintha egy rituális írás dokumentuma lenne, ismétlés és moduláció, a könnyűség és a súly diszkrét zenéjének a partitúrája. Valami hasonlót művel Ruth Moro is a virágszirmok elrendezésével, a lapos síkban véresejteknek hatnak egy mikroszkóp kinagyított tárgylemezén. Lorenzo Cambin 17 darab 5 méteres nádszálal lebegtet: a monumentalitás törékenységét túlélő zöld.

„Miért nem utazott mielőtt és mialatt a Tellt írta legalább egyszer Svájcba? Igazán könnyen megtehetette volna. Nem akart semmit sem látni” – írja 1954-ben Thomas Mann Kerényi Károlynak Schillerről. Az író megteheti ezt a „luxust”, a műfordító nem. A fordító jobb, ha a helyszíntre utazik: amikor Pasolini egy versében leírta Piero della Francesca perugiai freskóit, olyan bizonytalan voltam a fordításban, olyan kételyek gyötörtek, hogy nem nyughattam, míg nem láttam az eredetit. Pasolini viszont járt Perugiában. Ha Schil-

ler nem is járt Svájcban, a *Tell Vilmos*-fordítónak mindenképp el kell mennie, hogy meg-
tapasztalja a „valóságot”, amit Schiller „vakhoméroszi” képzelete olyan hűen feltérképezett.

Bob Steffen, a spiezi prosti, a későbbi berni „bon viveur”, azaz Bob, le Flaneur, hogy
a 2015-ös berni kiállítás (Kornhaus) címét idézzük, a majdani „tarka kutya, vagy inkább
paradicsommadár”, most még tolla-szőre fosztottan, pucéran ül egy sziklanyúlványon: Wer-
ner Bandi egyik korai erotikus fotográfiáján (Swiss Nudes, 1943–1952). Egy másikon a le-
gendás Flandrin-féle kuporgós pózba gömbölyödik (Egy „Flandrint” nemrég láttam Ná-
das egyik párizsi szállodai fotóján a zugi tárlat introitusánál, azaz beléptetőrendszerében.).
Állítólag 6000 fotó maradt utána. Berni kirakatait egykor Cocteau és Calder ihletésében
rendezte be, életét is teátrális kirakatokban élte, Sidney
Poitier-val füvezett, Cocteau és Jean Marais társaságában
bározott. Kilencven éve, 1928. február 16-án született.
1944-ben, 16 éves korába szerepelt Bandi aktfotóin. Ápri-
lis 16-án halt meg (2012-ben). Ma is épp egy 16-a van, és
most történetesen épp 16 óra 16 perc. Ez a szöveg is a 16.
oldalon olvasható (vagy nem).

Ricco Wassmer (1915–1972) minden képen lehorgonyoz,
a horgony a jele, odaírja a szignója mellé. A szignója is ele-
ve horgony, a Ricco az Erich horgonyváltozata, melyhez
érdemes odakötni a művészet bárkáját. Volt egy horgony-
tetkója, egy matróz-álma, egy pucér fiúfotó miatt rendőr-
ségi ügye (nyolc hónap börtön), palettája, mágikus realiz-
musa, elveszett paradicsoma, új tárgyilagossága, kövekkel
meghajigált, privát Szent Sebestyénje, aki közbenjárta érette.
Egy kölyök, a rászedett ártatlanság emberkutyája, a szent
lábára pisál. Nyúlánk angyaltestek láthatatlan szárny-vitor-
láin lebegő nosztalgia. Egy égszínkéék rövidnadrágos fiú bi-
ciklikereket emel az arca elé: saját törékeny identitásának
anti-Atlasa. Mintha Sandro Penna verséből kerekedett vol-
na élénk. A festményt ihlető fotón még térdepel: Wassmer
végül úgy döntött: felállítja.

Otto Meyer-Amden finom vonású grafikái. A Gärtnerbild erotikus magánmitológiáját
a giccs ködével fedné, de nem képes. Elmosódott, kottaállvány előtt elmosódott melódiát
játsszó alak, a hangszere eltűnik a falban, a háttérben: szétmálló pasztellzene, félig odaát-
ra. Két (szentszerű) meztelen ifjú a kertben: orgiasztikus vegetáció és kitarulkozó látvány-
ártatlanság. Egy ufószzerű gyerekakt 1923-ból (Argauban). Imádta a *Dorian Gray*-t: a he-
lyettünk élő kép rögeszméje önveszélyes okkultizmusban hajszolta. A wiedikoni Zwingli-
ház üveglakán bekukucska Oscar Wilde.

Daniel Garbade (1957), a svájci-kubai festő meztelenül festette le XVI. Benedek pápát:
a képet 2006-ban a svájci kormány kérésére eltávolították a kiállításáról. Pedig mi ez
Maurizio Cattelan meteorittal sújtott II. János Páljához képest (La Nona ora)? Garbade
egymásra pakolt részletei a CUT c. katalógusban: minta az avignoni kisasszonyok részle-
teit kioperálnánk, berámáznánk, egy egymásra halmozunk egy adott falfelületen: mint-

ha rekonstruálná, visszacsinálná a lehetetlent. Csakhogy a részletek nem illeszkednek, sőt megsokasodnak, elkópiásodnak, szaporodnak, mint a lábgomba. A *La pequeña muerte* potréi, rajzai, festményei. Könnyű túlélvezni. Ahány Garbade-cikk, annyiszor idézik a Nobel-díjas Saramagót: én nem fogom.

■

A bőrös S/M szubkultúra még az Édenben kezdődött, amikor Lucifer magára öltötte a kigyó bőrét, mondta J. F., a pop-pszichológia mestere, miközben a német-svájci gyökerű, Los Angeles-i Larry Townsendről elmélkedik (legalább 70–100 wattos személyiség).

■

Hát Svájcban vagyok én egyáltalán, vagy Augustus Rómájában? Ovidiusban tizenegy ének óta? Vagy máris Tomiban?

■

Ma hozta a postás Marc Martin *Dur Labeur* című könyvét, lakonikus beírás (Salut Zoltán, Amitiés, Paris, 2018.): szagló képek, M. az elfintorodó vagy a szagba élvező orr fotográfusa. Poros, habarcsos, cementes építkezéseken áll, vagy gumicsizmában bokáig szarban, fosban, ott keresi kétségbeesetten a szépet, ahol első blikkre esélytelennek látszik, egy másik érzékszerv infernális, dantei territóriumában. Hentesbárddal támad a szinesztéziára.

■

A szent előbőr vagy fityma kalandos történetéből:

- A középkorban minimum 8, maximum 18 darabot ismertek belőle a legkülönbözőbb helyeken (Auvergne-ben rögtön kettőt).
- A 17. századi görög teológus és könyvtáros, Leo Allatius szerint Jézus fitymája jelenleg a Saturnus gyűrűjét alkotja (már amennyiben valóban írt egy *De Praeputio Domini*

ni *Nostri Jesu Christi Diatriba* című értekezést, és nemcsak a rossz nyelvek tulajdonítják neki).

- Cambrai püspöke három csepp vért fedezett fel a fitymán, ennek öröme 1426-ban megalakult a 24 tagú Szent Előbőr Testvériség.
- Krisztus látomásos fitymája volt Sziénai Szent Katalin jegygyűrűje, amikor Krisztus menyasszonya lett.
- A bécsi begina, Agnes Blannbekin, ez az obszcénnak titulált középkori misztikus egy látomása során többször is lenyelte a szent fitymát. „Sírva és nagy együttérzéssel elmélkedett azon, hogy a feltámadás után vajon hová lett Krisztus előbőre. És látomása támadt, hamarosan a legnagyobb édességet érezte a nyelvén, egy kis bőrdarabét, hasonlatosat a tojás bőrkéjéhez, és lenyelte. Miután lenyelte, ismét ugyanolyan édes bőrkét érzett a nyelvén, mint korábban. És ez a dolog százszor ismétlődött meg vele.”
- Victor Mancinit, a szexmániás orvostanhallgatót, Chuck Palahniuk *Choke* c. regényének főhősét állítólag egyenesen Krisztus fitymájából klónozták.
- Rachel Liebeskind 2016-os londoni kiállításán újra felelevenítette a témát: historikus falikárpitokon, melyek elé vörös térdepelőszőnyegeket helyezett el. 1900-tól az egyház hivatalosan kiközösíti azokat, akik a Szent Fitymát imádják.

- h) Stephen Daedalusban a következő kérdések támadnak Bloom és saját „kölcsonösen lát-hatatlan hallható nemi szervét illetően” vizelés közben: vajon „az isteni előbőrnek, az apostoli római katolikus anyaszentegyház testi eljegyzési gyűrűjének, melyet Calcatában őriznek, az egyszerű tisztelet jár-e csupán, avagy az imádásnak ama negyedik foka, melyben oly isteni kinövések részesülnek, mint a lábkörmök vagy a haj”? (ford. Szentkuthy Miklós és ugyanúgy a teljes Magyar James Joyce Műhely).
- i) „Azt hittem, én vagyok a Messiás, mert fityma nélkül születtem” – írja Doru Pop.

Elképzelem, ahogy Frey Krisztián (Tiszamarti Keresztély) 1972-ben taxisoförként dolgozik Zürichben (később már iskolabuszt vezetett). Zürichi laccíme saját művészpecsétjén: Asylstrasse 119. Nem mail-art fikció, a hely tényleg létezik a Klusplatz közelében, sárgára meszelt villaszerű épület, az utat a Jupiterstrasse metszi, a ház egyik szeme a Veilchenstrasséra néz. Ő az a festő, aki tulajdonképpen ír: a betű, a vonás, a kéz fétsizálása az absztrakt expresszionizmus kéjcentrumaiban. A kézírás, a firka, a graffiti, a feljegyzés antropológiai hitelesítő effektus – nem a megfestett szó tervezettsége, hanem a spontaneitás, a gesztus vadsága, antifilozofikus anarchiája, intenzitásának dinamikája uralkodik el. A kép talán nem is egyszerre készül, hanem idővel. Mindig beszáll valaki a taxiba, beviharzik egy csoport az iskolabuszba, minden megy valahová, a buszon végül csak a sofőr marad fenn, a taxis hagyja magára a járművet. A festmény az emlékezet és a jelenlét attraktív, hierarchizálatlan káosza lesz, a rászáradás ritmusa, a művészi ütemezés festék- és ecsetvonás-zenéje nyilván erős komponens lesz. A zenei matematika vizuális lenyomatai egy értelemfosztott tudat játékkerében: a megfosztás és a felruházás kettős élete váznon. A szkriptoriális festészet néma látványa után a kései sztochasztikus (a véletlenszámok matematikai elrendezésén alapuló) képek halkán kiszűrődő Xenakis-muzsikája.

Ez itt, magyarázza Gustav Kilchberg, egy vágssellyei fiú, bizonyos Csóka Ferenc (egyéb művészneveken Fred Terry, Henry Bowle, James Frost, Robin, Michal Wolf, Paul Novak) sokszorosára kinagyított segglyuka. Erősen modifikált beközelítés, kissé átszíneztem, márványosítottam, hogy a lüktető belső hús (a nyirok, a lucsok, a sár, a szégyen, a rózsakehely, a kéj, a szépség örvénylő színtere) elevensége erőteljesebb legyen, hogy a kő felszínének hasson, nyílásnak, mely egy száználmas emberi világba vezet, ahol a sterilitásból az elmúlás humusz-dögkútjába vetheted a gyors, feltámadó érzéki vágy luxusát.

A hard edge unalompoétikája: a próbálkozó figyelem totális kisherélése, az akril monolit színnyomulása a geometriai minimumban azt akarja elhíttetni, hogy itt nincs semmi, se kiizzadt jelentés, se pszichológiai emberre-utaltság, hogy amit látunk, önmagát jelenti. Micsoda naivitás! Ha a zenében ez elviselhetetlen lenne, mért viseljük ezt ilyen lezseren a vizualitás terén? Mért fejlesztettük túl a szemet minden más érzék rovására?

Kitörött a ceruzám hegye, nem tudom befejezni ezt a szövegrészt. Próbálkozom a pincérnőnél. Kérek szépen egy ceruzát. Semmi akadály, mondja, és élem tesz egy üvegpooharat telis-tele faragott ceruzákkal. Fel vagyunk készülve az ilyen helyzetekre.

Salvador de Madariaga y Rojót irodalmi és béke Nobel-díjra egyaránt felterjesztették, feleségével, Székely Emíliával egy ideig Locarnóban, pontosabban szólva: Locarno és Muralto határán éltek, az író itt is halt meg. Az író legsikeresebb könyve *A Jade Szív* című regénye (*El corazón de piedra verde*) volt. Felesége fordította németre. Minden új kiadás alkalmából a szerző egy jade ékszerrel ajándékozta meg a feleségét. Első találkozásuk emlékéért pedig évente egy-egy újabb jade gyönggyel idézte meg Mimi asszony nyakláncán. A nő fokozatosan belezöldült a szerelembe.

Gömöri György anekdotája. András Sándor és ő meglátogatták Salvador de Madariagát:

„ – Maga magyar, igaz? És ugye, költő?

Kicsit zavarba jöttem a kérdéstől. Valóban írtam verseket, meg is jelentek a magyar lapokban, első kötetemre már szerződésem is volt a Magvetővel, de gyors távozásom után a kiadó érthető okokból letett arról, hogy kiadja verseimet. De azért nem tudtam megállani, hogy vissza ne kérdezzek: – Ezt honnan tetszett tudni?

Don Salvador huncut mosollyal közölte, hogy én vagyok a második magyar (férfi), akivel életében találkozott, és hát az első is költő volt. Megkérdeztem, hogy hívták.

– Babits Mihálynak.”

„Csak a látszat / finom / és választékos” – írja Saáry Éva, luganói magyar költő, fotós, geológus, alpinista, Kilimandzsáró-mászó (2014-ben halt meg, a castagnolai temetőbe temették). Verseiben folyvást a felszín kiállhatatlan nagyképűsége ellen beszél, mögé akar látni mindennek, de a mögélátás képessége hiányzik ebből a lírából, épp ettől lesz menthetetlenül elégikus. A fotókon épp az ellenkezője történik, a mögött beszél, kibújik a felszín mögül, a világ lelkének op-art mintázata van.

A Philharmonica Hungarica 1957-ben alakult Bécsben 1956-os emigránsokból. Doráti Antal, Starker János, Yehudi Menuhin segítette őket. Negyvennégy éves fennállásuk alatt 360 lemezfelvételt készítettek. 1959-ben Marl város állandó szimfonikus zenekarává szerződtek, amikor letették a „marli magyar lakótelep alapkövét” – nyilatkozta Saáry Évának Kuster András brácsaművész. 1980-as luganói koncertjük műsorán Mendelssohn *Skót szimfóniája*, Schuman *A-moll koncertója* és Bartók *Csodálatos mandarin szvitje* szerepelt. Kazuhiro Koizumi vezényelt, a zongorista szólista pedig a svájci Christa Romer volt. Most szép sorjában végighallgatom ezeket a műveket.

Forró, hevülékeny masszává vált a teste, és fortyogva töltötte ki az izmok tartályát, őrizte a test méreteit, formáit, mégis mintha túlcordult volna öntestén ez a pihés, pulzáló vágyakozás: a kemény mellbimbóit nyaggattam, az izompárnát paskoltam, minden fogásom kemény és vad volt, a szőr elektromos kisülései a tenyér alatt. A testhez vont test alárendeltségének őrzése különösen felizgatta, hogy nem és nem lehet velem egyenrangú, hozzám méltó: a mellemen szántott a keze, bekapta a jobb mellbimbómat és szopta, majd a farkamat is, próbálta tövig, kéjes fuldoklása, forró torokbársonya, az orrán fújtatott, majd mint aki a szükségesnél több levegőhöz jut, hátrarándult, kiköpte a nedvet, a nyál, a gyomor nyirkait, ezt az opálos sűrítményt, melytől kesernyés, perzselt vadgesztenye-szagot kap a fasz is, le kell nyalatni, ismételni, ismételni. Minden aktusnak világos zenei szerkezete van, ennek meglehetősen atonális jellege. Végül visszahuppan a pörgős fotelbe, a mel-lén dolgozom (kék-fekete félharneszt visel), felfelé csúsztatja a farát, markolássza a farkát és a lyukát hagyja nyilvánosan pulzálni, mintha tágította volna, fordul, pózt vált (holdra üvöltő farkas pozitúra), a legkéjesebb, ahogy felnyög, amikor hátulról kapja. Ne izgulj rá túlságosan, kedves olvasó, mert most itt szépen abbahagyom ezt a szerencsétlen pornónovellát: dugulás van, csenget a vízszelző. ■ ■ ■

■ **Csehy Zoltán** (Pozsony, 1973): költő, műfordító, irodalomtörténész. Legutóbbi könyve a Kalligramnál: *Experimentum mundi. (Poszt)modern operakalauz* (2015).

